

Сніжана Ігорівна ЮРЧИШИНА
аспірантка,
Хмельницький університет управління та права

ФІНАНСОВА СКЛАДОВА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Юрчишина, С. І. Фінансова складова в системі державного регулювання розвитку підприємств агропромислового комплексу України [Текст] / Сніжана Ігорівна Юрчишина // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 4. – С. 118-123. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті розглянуто сутність фінансового регулювання та визначено його місце у державному регулюванні економіки. Окреслено характерні ознаки фінансового регулювання розвитку підприємств агропромислового комплексу. Згруповано інструменти державного регулювання фінансового розвитку підприємств агропромислового комплексу. Охарактеризована бюджетна підтримка сільськогосподарських товаровиробників.

Ключові слова: агропромисловий комплекс; державне регулювання економіки; фінансове регулювання; кредит; страхування; сільське господарство; банківське фінансування.

Snizhana Ihorivna YURCHYSHYNA

PhD Student,
Khmelnytsky University of Management and Law

FINANCIAL COMPONENT IN THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

Abstract

The essence of financial regulation is considered in the article. Its place in the state regulation of the economy is determined. Characteristic features of financial regulation of development of enterprises of agro-industrial complex are outlined. The tools of state regulation of financial development of enterprises of the agro-industrial complex are grouped. The budget support of agricultural producers is characterized.

Keywords: agro-industrial complex; state regulation of economy; financial regulation; credit; insurance; agriculture; bank financing.

JEL classification: Q13, Q15, Q18

Вступ

У сучасних умовах фінансово-економічної нестабільності, поряд із прагненням України до вступу у Європейський Союз, розвиток та підтримка аграрного сектору є пріоритетним та стратегічно важливим напрямком діяльності держави.

Сьогодні аграрний сектор характеризується низкою проблем, які можна пояснити специфікою сільськогосподарського виробництва, сезонністю, великою залежністю результатів господарювання від природно-кліматичних умов, нестабільними цінами на сільськогосподарську продукцію, низьким рівнем інвестицій у галузі, проблематичністю залучення кредитних коштів для розвитку. Сталий розвиток економіки України, у тому числі аграрної галузі, значною мірою залежить від ефективності державної політики у сфері сільського господарства і належної участі держави в її формуванні та реалізації.

В умовах браку бюджетних коштів особливого значення набуває необхідність активізації механізму державного регулювання економічних процесів, що реалізується методами правового, адміністративного та фінансово-економічного впливу. Ключове місце в державному регулюванні економіки належить методам фінансового регулювання, які містять використання інструментів бюджетної, податкової, митної, грошово-кредитної, цінової та інвестиційної політики. Тому дослідження

фінансового регулювання аграрного сектору економіки набуває особливого значення, з огляду на обмеженість фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, тенденцію до скорочення бюджетних видатків на розвиток галузі, загострення соціально-економічних проблем унаслідок політичної та економічної нестабільності в країні та інтеграцію України до світового економічного простору [10, с. 118].

Важливість і необхідність активізації механізму фінансового регулювання аграрного сектору економіки в умовах сучасних інтеграційних процесів свідчать про актуальність теми.

Теоретичні та прикладні аспекти фінансових відносин в аграрному секторі економіки досліджені такими українськими вченими, як В. Андрійчук, О. Бородіна, О. Гудзь, М. Дем'яненко, А. Діброва, С. Кваша, П. Лайко, Ю. Лузан, Ю. Лупенко, М. Малік, О. Могильний, О. Непочатенко, Т. Осташко, Б. Пасхавер, П. Саблук, В. Ситник, П. Стецюк, Н. Танклевська, Л. Худолій, В. Чепка та інші.

Питання державної підтримки сільського господарства розглядали у своїх роботах такі науковці, як А. Головчук, В. Горьовий, Г. Зайбел, В. Збарський, І. Кириленко, М. Петрік, Н. Руденко, Д. Семенда, А. Череп та ін. Високо оцінюючи здобутки науковців, хочемо зазначити, що, зважаючи на постійну нестачу фінансових ресурсів у підприємств аграрної сфери, це питання потребує подальшого вивчення й удосконалення.

Мета статті

Метою статті є дослідження та запровадження на підставі цього рекомендацій для удосконалення процесу фінансового регулювання розвитку підприємств агропромислового комплексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження

В економічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності поняття «регулювання». Певні труднощі в трактуванні цього терміна в економічному сенсі пов'язані з тим, що воно обов'язково супроводжується додатковим словом: державне, фінансове, банківське й т. д. Це означає, що зміст терміна «регулювання» частково розкривається в інших категоріях. Такий стан речей безпосередньо вказує на наявність проблем визначення суті поняття «регулювання» в економічній науці [8, с. 46].

Варто зауважити, що сам термін «регулювання» переважно використовується в країнах пострадянського простору. У західних країнах та в документах СОТ здебільшого застосовують термін «регламентування» [3, с. 112]. У широкому розумінні слова він ототожнюється з державним втручанням в економіку загалом, у вузькому – переважно з адміністративною чи правовою регламентацією діяльності бізнесу.

Варто звернути увагу на думку Р. А. Павлова, який пропонує розглядати регулювання економіки у вузькому розумінні як динамічний процес впливу у відповідних умовах державних органів влади, міжнародних організацій, об'єднань фізичних і юридичних осіб на діяльність економічних суб'єктів для досягнення визначеної мети з використанням методів та відповідних їм інструментів [2, с. 40].

Механізм державного регулювання економіки ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних фінансово-економічних інструментів, форм, важелів і методів впливу на процес розширеного відтворення з урахуванням цілей та інтересів суб'єктів економічних відносин. Досить вдало систему засобів та інструментів державного регулювання описав О. Г. Мордвінов, які за спорідненими ознаками автор об'єднав у такі групи:

1. Засоби державного регулювання: адміністративні (стандарты, дозволи, ліміти, заборони, обмеження, нормативи, штрафи); економічні (податки, державні інвестиції, закупівлі, субсидії, дотації, кредити, позички, ціни на сільськогосподарську продукцію); інформаційні (публікації у засобах масової інформації, документи).

2. Інструменти державного регулювання: законодавчо-правові (закони, постанови, укази); нормативно-адміністративні (розпорядження, рішення, вказівки, накази, інструкції, правила, положення, договори); організаційно-економічні (плани, проекти, державний та місцевий бюджети, державне замовлення й державний контракт, договори, цільові програми, прогнози) [1, с. 79-80].

Державне регулювання за допомогою фінансово-економічних методів, на нашу думку, має стати запорукою економічного зростання усієї країни. Механізм державного впливу на фінансово-економічні процеси реалізується через фінансову політику як складову системи державного регулювання економіки (рис. 1).

Використовуючи інструменти фінансової політики, держава здійснює вплив на обсяг і структуру валового внутрішнього продукту, стан платіжного балансу й державних фінансів, рівень зайнятості, інфляції тощо. Також вважаємо за доцільне зупинитися детальніше на визначенні економічної категорії «фінансове регулювання» та окреслити її місце в системі державного регулювання економіки. Під сутністю фінансового регулювання, зазвичай, розуміють певну сукупність важелів фінансового

характеру щодо впливу на діяльність суб'єктів господарювання, у тому числі й в аграрному секторі [11].

Рис. 1. Місце фінансового регулювання в системі державного регулювання економіки

**Власна розробка на основі [8, с. 48].*

Враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, під фінансовим регулюванням аграрного сектору економіки слід розуміти процес цілеспрямованого впливу на потенціал аграрних суб'єктів, що передбачає використання спеціалізованого регулювального механізму з метою підвищення прибутковості сільськогосподарських підприємств, збільшення доходів державного бюджету та забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції на вітчизняних і зовнішніх ринках.

Очевидно, що держава здійснює фінансове регулювання аграрної сфери з використанням низки інструментів. Вони згруповані нами на рис. 2.

Таким чином, узагальнюючи дослідження інструментарію фінансового регулювання розвитку економіки держави, можна зробити висновок, що лише за умови поєднання внутрішніх джерел фінансування та наявних ресурсів фінансово-кредитних установ та при державній підтримці розвитку інфраструктури фінансово-кредитного забезпечення виробництва можна створити стійке фінансове підґрунтя функціонування аграрного сектору економіки України. Зупинимось детальніше на розвитку державної підтримки агропромислового комплексу як одного з ключових інструментів фінансового регулювання.

Отже, система державної підтримки аграрної сфери почала розвиватися після 2000 року. Серед механізмів державної підтримки застосовуються дотепер:

- цінове регулювання;
- виробничі дотації;
- субсидії на придбання ресурсів;
- податкові субсидії;
- кредитна підтримка;
- фінансування загальних послуг і програм сільського розвитку.

З 2000 до 2014 рр. основну частку державної підтримки сільгосптоваровиробники отримували через непрямі механізми (тобто пільгове оподаткування), а також через механізм компенсації частини відсотків, сплачених комерційним банкам за надані кредити. Через фінансову кризу та необхідність виконання вимог СОТ останніми роками обсяги фінансування сільського господарства з бюджету були значно скорочені [4]. Практично повністю призупинено фінансування програм сільського розвитку. Видатки держави на розвиток аграрної галузі наведені в таблиці 1.

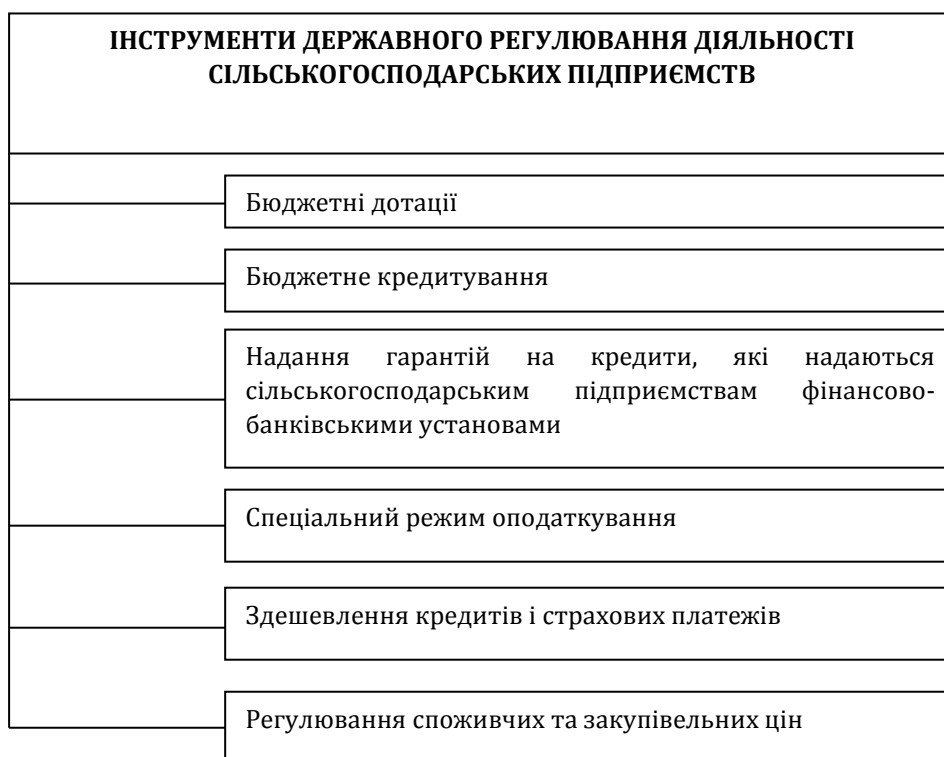

Рис. 2. Інструменти фінансового регулювання державою аграрного сектору.

*Власна розробка.

Таблиця 1. Бюджетна підтримка сільського господарства України за 2013–2016 рр., млн грн [14]

	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Структура видатків	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
На підтримку с. г	49,17	37,03	33,4	20,13	75,77	70,68	70,22	18,28
підтримка виробництва	38,15	22,60	29,89	15,74	62,66	63,02	53,06	-
підтримка Аграрного фонду	11,02	14,43	3,51	4,39	13,11	7,66	17,16	18,28
соціальні програми	0,49	0,50	0,14	0,17	0,64	1,08	-	-
інші	50,34	62,47	66,46	79,7	23,59	28,24	29,78	81,72

*Систематизовано за даними [9].

З таблиці 1 ми бачимо, що державна підтримка сільського господарства зростає, що показує структура видатків бюджету (у 2013 році частка витрат на підтримку сільського господарства в загальному підсумку витрат становить 37,03 %, а у 2015 році вона становить 70,22 %).

На найближчий час у планах уряду анонсовано поступове відновлення розмірів бюджетної підтримки за окремими програмами. Однак однією з найскладніших проблем залишилася і поглиблюється нерівномірність доступу сільгосптоваровиробників до бюджетних коштів. Це зумовлено нечіткістю правил надання підтримки та непрозорістю механізмів розподілу коштів, що відкриває можливості надання преференцій.

В умовах сьогодення більшість субсидій спрямовується корпоративним господарствам, які мають значний політичний вплив на розподіл бюджетних коштів. Водночас саме малі та середні виробники виконують функції забезпечення культури землеробства, збереження культурних і господарських традицій сільського розвитку, утримання зайнятості в сільській місцевості та роблять значний внесок у формування продовольчих ресурсів держави.

У 2014 р. із 8,7 тис. сільськогосподарських підприємств, зайнятих вирощуванням культур, виробництво яких дотувалося, 5,9 тис. (68,4 %) зовсім не отримали дотацій і виплат. Натомість 450 найбільших підприємств (5,2 %) отримали 68,5 % усіх коштів. Частка цих доплат досягала 13,2 % суми виручки від реалізації рослинницької продукції. Подібна практика характерна і для дотування

виробництва тваринницької продукції [9].

Ще у 2004 році після ухвалення Закону «Про державну підтримку сільського господарства України» було запроваджене цінове регулювання ринку найважливіших видів сільськогосподарської продукції шляхом запровадження мінімальних закупівельних цін (зокрема, на зернові, насіння соняшнику, тваринницьку продукцію) та бюджетних субсидій за проданих переробним підприємствам тварин [5].

А вже у 2005 році для реалізації цінової політики було створено Аграрний фонд України, який намагався проводити фінансове регулювання шляхом державних інтервенцій на ринках сільськогосподарської продукції. Проте в умовах сьогодення для ефективної підтримки цін на ринку Аграрному фонду постійно бракує фінансових ресурсів, прозорості в діяльності та ефективного використання виділених коштів.

Для підтримки діяльності вітчизняних сільгосптоваровиробників в Україні використовуються певні механізми, а саме:

- компенсація вартості добрив (діяла лише у 2004 р.),
- компенсація вартості придбаної вітчизняної техніки (з 2002 р.),
- лізинг і. головним чином, часткова компенсація ставок за залученими кредитами комерційних банків (із 2000 р.). Щороку встановлювався розмір кредитної ставки, що мала компенсуватися (для кредитів у національній та іноземній валюті, довгострокових і короткострокових), а також максимальний розмір кредитної ставки за залученим кредитом (часто цей розмір встановлювався нижче поточної ставки банків, що призводило до підвищення корупційності під час підписання угоди та отримання компенсацій із бюджету).

Значна частина державної підтримки сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств здійснювалася через податкові пільги: фіксований сільськогосподарський податок (ФСП) і пільговий механізм сплати податку на додану вартість (ПДВ). Унаслідок дії ФСП щороку з державного бюджету Пенсійному фонду компенсувалася різниця між сумою, яку він мав би отримати на загальних засадах, і фактично сплаченою за спеціальними ставками збору на обов'язкове пенсійне страхування [6].

Через механізм сплати ПДВ сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства отримували компенсації від переробних підприємств за продане їм молоко і м'ясо у розмірі сум ПДВ, що мали б бути сплачені до державного бюджету. Також різницю сплаченого та отриманого від продажу продукції ПДВ, що фіксувалася на окремому рахунку, можна було використати для придбання матеріально-технічних ресурсів. Варто також звернути увагу на спеціальний механізм сплати ПДВ, що передбачає компенсацію сільськогосподарським товаровиробникам коштів за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо в живій вазі. Так підрозділом 2 Перехідних положень Податкового кодексу України встановлено, що сума ПДВ переробним підприємством сплачується до спеціального фонду Державного бюджету України і спеціального рахунку, відкритого ним в органі державної казначейської служби, у наступних співвідношеннях: у 2012 р. – відповідно 30 % і 70 %; у 2013 р. – 40 % і 60 %; у 2014 р. – 50 % і 50 %. Суму ПДВ, перераховану на спеціальний рахунок, переробне підприємство використовує винятково для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними молоко і м'ясо в живій вазі [11].

На особливу увагу заслуговує страхування ризиків сільськогосподарської діяльності. Це актуально у зв'язку з ризиковою природою аграрної діяльності та її залежності від природно-кліматичних умов. З огляду на зазначені вище обставини, захист сільськогосподарських товаровиробників від ризиків неможливий без страхування та державного регулювання страхового ринку у сільському господарстві через застосування урядом країни економічного (державне фінансування, створення державної страхової компанії та ін.) та інституційно-правового механізмів регулювання (ліцензування, формування умов страхування, встановлення обов'язкових видів страхування та ін.). Організація захисту державою можлива через формування належного правового поля за страхування сільськогосподарських ризиків. Основним завданням правового поля щодо відносин страхування у сільському господарстві сьогодні залишається реалізація правових норм, які б реально відповідали умовам здійснення страхування сільськогосподарських товаровиробників, а не лише були прописані формально [7].

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, головною метою здійснення фінансового регулювання аграрного сектору економіки України є забезпечення максимального обсягу виробництва валової сільськогосподарської продукції через розвиток стимулювання фінансового потенціалу аграрних підприємств. Вирішальне значення для регулювання розвитку аграрного сектору України має державна підтримка, її масштаби і ефективність. Дослідження глобалізаційних процесів показують, що бюджетно-податкова політика розвинених країн будується на визнанні концепції багатофункціональності, яка дозволяє усвідомити, що на відміну від інших галузей, які виконують лише виробничу комерційну функцію, сільське господарство виконує

комплекс соціально значущих для кожного суспільства функцій забезпечення продовольчої безпеки країни, підтримки соціоекономічної життєдіяльності сільської території, захисту суспільства від негативних явищ, надмірної урбанізації, створення умов для рекреації міських жителів. Тому фінансове регулювання агропромислового комплексу в Україні має бути спрямоване на розвиток галузі з використанням ключових інструментів державного регулювання.

Список літератури

1. Андрусенко, Г. О. Державне регулювання макроекономічними процесами: опорний конспект лекцій / Г. О. Андрусенко, Г. І. Мостовий. – Х.: Вид-во ХРІДУ НАДУ “Магістр”, 2003. – 168 с.
2. Бондаревська, К. В. Тенденції розвитку аграрного сектору економіки / К. В. Бондаревська // Економіка АПК, 2014. – 2014. – № 11. – С. 36-40.
3. Гудзь, О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: [Монографія] / О. Є. Гудзь – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с
4. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/page/?3800>.
5. Про державну підтримку сільського господарства України: закон України від 24 червня 2004 р. № 1877-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
6. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.: закон України від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
7. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [Електронний ресурс]: закон України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>.
8. Зеленський, А. В. Фінансове регулювання аграрного сектора України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / А. В. Зеленський // Науково-методологічні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах євроінтеграційних процесів: колективна монографія. – Умань: Видавець «Сочінський М. М. », 2016. – С. 45-53.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Прутська, О. О. Державна підтримка підприємницької діяльності в аграрному секторі України / О. О. Прутська, Ю. М. Ярова // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – № 1 (76). – 2013. – С. 118.
11. Радченко, О. Державна підтримка сільського господарства України в період системних реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8F/Downloads/ed_2016_2_7.pdf.

References

1. Andrusenko, H. O. & Mostovyy, H. I. (2003). *Derzhavne rehulyuvannya makroekonomichnyy protsesamy*. Kharkiv: Mahistr.
2. Bondarevs'ka, K. V. (2014). Tendentsiyi rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky. *Ekonomika APK*, 11, 36-40.
3. Hudz', O. Ye. (2007). *Finansovi resursy sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv*. Kyiv: NNTs IAE.
4. *Derzhavna tsil'ova prohrama rozvytku ukrayins'koho sela na period do 2015 roku*. (2015). <http://www.minagro.kiev.ua/page/?3800>.
5. *Zakon Ukrayiny «Pro derzhavnu pidtrymku sil's'koho hospodarstva Ukrayiny»* vid 24 chervnya 2004 r. # 1877-IV. (2004). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
6. *Zakon Ukrayiny «Pro osnovni zasady derzhavnoyi ahrarnoyi polityky na period do 2015 r.»* vid 18 zhovtnya 2005 r. # 2982-IV. (2005). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
7. *Zakon Ukrayiny «Pro osoblyvosti strakhuvannya sil's'kohospodars'koyi produktsiyi z derzhavnoyu pidtrymkoyu»*. (n.d.). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>.
8. Zelens'kyu, A. V. (2016). *Finansove rehulyuvannya ahrarnoho sektora Ukrayiny: suchasnyy stan, problemy ta perspektvy rozvytku. Naukovo-metodolohichni zasady sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku ahrarnoyi sfery ekonomiky Ukrayiny v umovakh yevro intehratsiynykh protsesiv*. Uman'.
9. *Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny*. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Pruts'ka, O. O. & Yarova, Yu. M. (2013). *Derzhavna pidtrymka pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti v ahrarnomu sektori Ukrayiny. Zbirnyk naukovykh prats' VNAU*, 1 (76), 118.
11. Radchenko, O. (2016). *Derzhavna pidtrymka sil's'koho hospodarstva Ukrayiny v period systemnykh reform*. Retrieved from: file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D1%8F/Downloads/ed_2016_2_7.pdf.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2017 р.